

VODOOPSKRBA VUKOVARA DO POČETKA 20. STOLJEĆA

Vukovarski bunari - privatni i javni

PRIPREMIO:
Radoslav Karleuša

Vodoopskrba je u Vukovaru započela 1913. kada su imućniji građani financirali gradnju vodovoda, prije toga Vukovar je pitku vodu dobivao iz bunara (zdenaca)

Kada je princ Eugenio di Savoya pobjedom nad Turcima kod Sente 1697., kod Petrovaradina 1716. i kod Zemuna 1717. oslobodio velike prostore Podunavlja, ta je područja napustilo stanovništvo koje je tu došlo za turskih osvajanja. Ti su razrušeni i opustošeni prostori pripali Austro-Ugarskoj Monarhiji koja je direktivama carice Marije Terezije i njezina sina Josipa I. omogućila doseljavanje uglavnom

kmetova bezemljaša iz zapadne Europe, Slovačke i Mađarske. Ban Josip Jelačić ukinuo je kmetstvo, a zemlja je uz niz drugih pogodnosti dana ljudima na korištenje i obradu uz olakšice.

Grad je Vukovar kao trgovište naseljavalo sve više ljudi, posebice nakon odlaska Turaka. Naime, Vukovar je bio riječna luka preko koje se roba slala posvuda, a s obzirom na to da je postojala moguć-

nost dobrog plasiranja roba, razvijale su se poljoprivreda i trgovina. Porast broja stanovnika zahtijevao je odgovarajuću opskrbu vodom, za potrebe ljudi, ali i domaćih životinja. I to pitkom vodom! Voda iz rijeka Vuke i Dunava nije bila pogodna za piće, pa je počela izgradnja bunara (zdenaca), ponajprije za vlastite potrebe kućanstava. To su bili bunari kopani do dubine oko 10 m, obzidani, s nosivom drvenom konstrukcijom i s debelim valjkom na koji se vrtnjom ručice namatao lanac. Na lancu je bila metalna posuda s utegom kako bi se pri dodiru s vodom zakrenula, da u nju voda brže ulazi. Ljeti su bunari bili upotrebljavani umjesto hladnjaka za hlađenje voća i povrća.

Stara razglednica s prikazom vađenja vode iz zdenca

Tipičan bunar u jednom od vukovarskih dvorišta

Jedna od rijetko sačuvanih fotografija javnog bunara - zdenca u Vukovaru

S vremenom se pokazala i potreba za javnim bunarima jer nisu svi stanovnici imali vlastite bunare. Zato su gradske vlasti izgradile javne bunare na nekoliko mjesta u Vukovaru. Budući da je geološka struktura Podunavlja takva da se na desetak metara ispod tla nalazi prvi vodonosni sloj, na tu su se dubinu kopali kućni bunari. Drugi, izdašniji vodonosni sloj nalazi se na 50 i više metara dubine, ovisno o geodetskoj koti lokacije. Javni bunari kopani su upravo do tih dubina, a voda se na površinu vadila cijevima i crpkama koje je pokretala osovina na terenu. Ta je osovina na oba kraja imala veliki gusnati kotač s ručkom koji su pokretale jedna ili dvije osobe. Sve je bilo zaštićeno metalnim kućištem kako bilo što ne bi moglo upasti u bunar. S uvođenjem električne struje te izgradnjom javne vodooskrbe ti su bunari (zdenci) postali višak pa su nestali i ostali su sačuvani samo na starim fotografijama.

Javnosti je manje poznato to da su u Podunavlju postojale i *sakadžije* još iz turskih vremena. Naime, neki su kočijaši na podvozje svojih kola s konjskom zapregom postavljali bačve (turski *sake*), koje su na rijeci ili potoku punili vodom. Tu su vodu razvozili po gradu i prodavali stanovnicima s većom potrebom za vodom. Naime, za gradilišta, klaonice, kožare i

druge obrte vodu se nije isplatilo vaditi iz kućnih bunara jer voda nije morala biti prvoklasna, a bile su potrebne i velike količine. Tako su *sakadžije* vadile vodu iz Vuke i Dunava, i to na mjestima pogodnim za to, a što bliže korisniku kojemu je bila namijenjena.

Naseljavanjem pretežno stanovništvom iz njemačkoga govornog područja (Švapsko brdo i šire) u Vukovar kao nadgradnja javne uprave dolazi plemstvo. Tako grof Kueffstein dobiva veliki po-

sjed oko Vukovara 1728. godine. Kasnije on prelazi u vlasništvo obitelji Eltz koja je stigla iz Njemačke. Oni su pokrenuli moderniju poljoprivrednu proizvodnju, odvodnju, navodnjavanje te vinogradarstvo. Javila se i potreba za izgradnjom dvorca za smještaj obitelji i službenika te je 1750. počela njihova izgradnja. Na početku današnje Županijske ulice prema Dunavu sagrađen je velebni dvorac, a oko njega krila za smještaj posluge i službenika. Preko puta (južna strana ulice) sagrađene su gospodarske zgrade i veliki podrum za vino koji se nalazi i ispod ceste te spaja oba dvorišta. Nešto dalje, s dunavske strane (prema luci) sagrađene su staje za blago te konjušnice i drugi sadržaji potrebni za rad (latifundiju).

No, sve to zahtijevalo je i dosta vode, što za potrebe ljudi, što za potrebe blaga, te je na sjeverozapadnome dijelu dvorišta dvorca sagrađena vodosprema (vodotoranj)! Vodotoranjem je dostignuta visina potrebna za gravitacijsko snabdijevanje dvorca pitkom vodom za piće, kuhanje i kupanje. Bilo je to vrijeme kad nije bilo ni energenata ni struje, a James Watt tek je 1780. izgradio prvi iskoristivi parni stroj, nakon čega su uslijedili usavršavanje tog prototipa te preinake za raznovrsne potrebe obrta, crpljenja i prijevoznih sredstava.

Vodotoranj u dvorištu gradskog muzeja u Vukovaru

Vodotoranj u dvorcu Eltz

Strai vodotoranj na brdu iznag grada

Nakon Domovinskog rata vrlo je malo podataka o vodoopskrbi pa i o odvodnji dvorca. Neki su podaci očuvani usmenom predajom. Voda se crpila iz tla na principu arteških zdenaca. U Francuskoj, u pokrajini Artois, voda je između nepropusnih slojeva tla pod tlakom pa kada se točno pogodi mjesto bušenja, voda na teren izlazi kao izvor. I u Vukovaru postoje mjesta gdje se to događa, Adica i "bara". Pokraj vodotornja izgrađena je zgrada koja izgledom podsjeća na parni stroj, a u kojoj su pokretane crpke za punjenje vodospreme (vodotornja). Sam oblik tog, u ratu razrušenog, vodotornja pomalo je čudan jer je vodosprema izgrađena kao svojevrсна kula s prozorima.

Nakon što je u Vukovar stigla struja, počela je i izgradnja vodoopskrbne mreže,

što je detaljno opisano u *Građevinaru* 12/2015 pa na kraju recimo samo to da su i dvorac Eltz i pripadajuće zgrade prespojene na gradsku mrežu.

Na kraju dodajmo i manje poznatu nezgodu koja se dogodila na svjetski poznatom vukovarskom vodotornju na Mitnici. Pri završetku njegove gradnje trebalo je provesti "tlačnu probu" punjenjem vodospreme vodom do pune nosivosti. Njegova je unutarnja "čaha" bila od lima debljine 12 mm, a oko nje, druga vanjska i malo konzolno izbačena "čaha" također je trebala biti od lima debljine 12 mm, no ona je izrađena od lima debljine samo 10 mm. Prilikom probe voda je u vodospremi rasla i odjednom je vanjska "čaha" puknula, a voda je poplavila Mitnicu i tekla potokom niz Radičevu ulicu. Kasnije je sve

sanirano, ali se vanjska "čaha" punila samo u slučaju povećane potrošnje vode, i to zbog sigurnosti.

Također je manje poznato to da u luci Vukovar postoji vodosprema za prijam kaljužnih voda iz prolaznih brodova, posebice sanitarnih voda iz velikih putničkih brodova. Naime, budući da u njima trajno boravi velik broj putnika, to su i količine otpadnih voda velike. Te otpadne vode nije dopušteno u tako sirovom stanju ispuštati u Dunav, već se one odlažu na obali. Na hrvatskome dijelu Dunava (za sada) postoji samo jedno takvo mjesto. S obzirom na to da Vukovar, a sada i Ilok pa i Batinu, posjećuje sve više izletničkih brodova, vjerojatno će trebati izgraditi više takvih odlagališta koja bi se mogla spojiti i na izgrađeni pročistač.